دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە

ژمارە ١٩٢٧ لە ٢٠٢٤/١١/٦

پشت بەست بە ماددەی (١٨،١٧) لە یاسای پاراستن و چاککردنی ژینگە لەهەرێمی کوردستان - عێراق ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠٠٨ و برگەی (١) لە ماددەی (٥)و ماددەی (١٠)لە یاسای دەستەی پاراستن وچاککردنی ژینگە لە هەرێمی کوردستان - عێراق ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠١٠،ئەم ڕێنماییەی خوارەوەمان دەرکرد:

ڕێنمایی ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠٢٤

ڕێنمایی ڕێکخستنی کاروباری چاودێرانی ژینگەیی بۆ پڕۆژەکان

ماددە (١): پێناسەکان:

مەبەست لەم دەستەواژانەی خوارەوە ئەو واتایانەی بەرامبەریانە بۆ مەبەستەکانی ئەم ڕێنماییە:

١- **هەرێم:** هەرێمی کوردستان- عێراق

٢- **دەستە:** دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە .

٣- **سەرۆک:** سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە.

٤- **دەسەڵاتی ژینگەیی:** لەلایەن سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگەو ڕێپێدراوەکەی لە هەرێمی کوردستان – عێراق پیادە دەکرێت.

٥- **لیژنەی پشکنین و چاودێری:** لیژنەی پشکنین و چاودێری لە فەرمانگەکانی ژینگە لە پارێزگاکان و ئیدارە سەربەخۆکانی هەرێم .

٦- **چاودێری ژینگەیی:** کەسێک کە دەرچووی بواری ژینگە بێت یاخود کۆرسێکی لەبواری ژینگە خوێندبێ و چاودێری جێبەجێکردنی مەرج و ڕێنماییە ژینگەییەکان بکات لە پڕۆژەکاندا.

٧- **پێناس:** پێناس(باج)ی چاودێرانی ژینگەییە لە کاتی ڕاپەڕاندنی ئەرکی چاودێری ژینگەیی لە سەر پڕۆژەکان بەکاری دەهێنن، کە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە بۆیان دروست دەکرێت، وە زانیاری پێویستی تێدا تۆماردەکرێت.

٨- **پیسبوونی ژینگە:** بریتیە لەهەر گۆڕانکارییەک کە ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ کار بکاتە سەر پێکهاتە سەرەکییەکانی ژینگە (ئاو، هەوا، خاک ، هەمەجۆری بایلۆجی) .

٩- **پڕۆژە:** هەر جۆرە پڕۆژەیەکی پیشەسازی یان بازرگانی یان خزمەتگوزاری یان کشتوکاڵی یان تەندروستی یا هەر پڕۆژەیەکی دیکە کە کاریگەری نەرێنی بکاتە سەر ژینگە .

ماددە (٢): ئامانجەکان:

ئامانج لەم ڕێنماییە ئەمانەی خوارەوەیە:-

١- پارێزگاری کردن لە ژینگەی هەرێم و پاراستنی لە هەر جۆرە پیسبوونێک لە ئەنجامی چالاکی پڕۆژەکان .

٢- پاراستنی سروشت و تەندروستی گشتی لە مەترسی چالاکییەکان و پڕۆژەکان و پارێزگاری کردن لە دەرامەتی سروشتی و گەشەپێدان و دەست پێوەگرتنی .

٣- پەیڕەوکردنی سیاسەتی ژینگەیی لە پلانی بەرەوپێشچوون و گەشەپێدان لە هەموو چالاکییە مرۆییەکانی وەک پیشەسازی و خزمەتگوزاری و تەندروستی و کشتوکاڵی و چالاکی دیکە .
٤- زیاتر ئاشنابوون و پابەندی خاوەن پڕۆژە و چالاکییەکان بە مەرج و ڕێنماییە ژینگەییەکان .
٥- وەگەڕخستن و بەرجەستەکردنی توانا زانستییەکان لە بواری ژینگە.

مادده (٣): پابەندییەکانی خاوەن پڕۆژە:

یەکەم: لەکاتی پێدانی ڕەزامەندی ژینگەیی بە خاوەن پڕۆژەکان، ئەوا خاوەن پڕۆژە پابەند دەکرێت بەدانانی چاودێری ژینگەیی لە پڕۆژەکە، کە لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە بۆی دیاری دەکرێت ودادەندرێت.

دووەم: وەرگرتنی بەڵێننامە لە خاوەن پڕۆژە بۆ پابەند بوون بەناوەرۆکی ئەم ڕێنماییە.

سێیەم: پێویستە خاوەن پڕۆژەو گشت کارمەندانی پڕۆژەکە، کارئاسانی پێویست بکەن بۆ چاودێری ژینگەیی بەمەبەستی باش ڕاپەڕاندنی ئەرکی چاودێری، بە پێچەوانەوە خاوەن پڕۆژە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە ڕێکاری یاسایی لە دژ دەگیرێتەبەر.

چوارەم: پێویستە خاوەن پڕۆژە مووچەی مانگانەی چاودێری ژینگەیی لە ڕۆژی کۆتایی هەرمانگێک ڕادەستی هۆبەی ژمێریاری فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بکات و دواتر لەلایەن هۆبەی ژمێریاری بدرێت بە چاودێری ژینگەیی.

ماددەی (٤): مەرجەکانی دانانی چاودێری ژینگەیی لەپڕۆژەکان:

١- دانیشتووی هەرێمی کوردستان بێت .
٢- هەڵگری یەکێک لە بڕوانامەی (بەکالۆریۆس، ماستەر، دکتۆرا) بێت، تایبەت بە دەرچووانی ژینگە .
٣- لەکاتی نەبوونی ئەو بڕوانامانەی لەخاڵی (٢) دووی سەرەوە هاتووە، ئەوا فەرمانگەی ژینگەی پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆکان بەگوێرەی جۆری پڕۆژەکە بڕیار دەدەن لەدانانی دەرچووی ئەو بەشانەی کە لەکۆلێژەکان کۆڕس (تێرم) و وانەی تایبەت بەژینگەییان تێدا دەخوێندرێت جگە لە پسپۆڕییە کشتوکاڵییەکان.
٤- چاودێری ژینگەیی نابێت لە کەرتی گشتی (میری) دامەزرابێت چ بە شێوەی هەمیشەیی یان بەشێوەی گرێبەست ، وە نابێت لەکاتی دەوامی ئاسایی لەهیچ شوێنێکی دیکەی کەرتی تایبەت گرێبەستی هەبێ و کاربکات.
٥- دەبێت چاودێری ژینگەیی دانیشتووی سنوری جوگرافی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بێت، تەنها لە ئەگەری نەبوونی کەسی پسپۆڕ لە سنوری فەرمانگەدا، دەتواندرێت سوود لە کەسانی پسپۆڕی ناوچەکانی دیکەی هەرێم وەربگیرێت بۆ پڕۆژەکان بە ڕەزامەندی هەردوو فەرمانگەی پەیوەندیدار، واتە "ئەو سنورەی پڕۆژەکەی لێیەو ئەو سنورەشی کە کەسی پسپۆڕی لێوە دێت".

٦- وەرگرتنی بەڵێننامە لە چاودێری ژینگەیی بۆ ڕاست و دروستی زانیارییەکانی و پابەند بوون بەناوەڕۆکی ئەم ڕێنماییە و گرێبەستەکەی لەگەڵ فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە.

مادده (٥): ماف و شایستەکانی چاودێری ژینگەیی:

١- تەواوی ماف و مووچە و پێداویستی و شایستە داراییەکانی چاودێری ژینگەیی لەسەر خاوەن پرۆژە دەبێت، نابێ موچەکەی لە (٥٠٠،٠٠٠) پێنج سەد هەزار دینار کەمتر بێت .

٢- چاودێری ژینگەیی لە کاتی ئەنجامدانی ئەرکەکەی و بەهۆی کارەکەی توشی هەر زیانێك بێت بەپێی یاساو رێنماییە پەیوەندیدارەکان مافی قەرەبووی دەبێت.

٣- بەهەمان شێوەی فەرمانبەرێکی گرێبەستی حکومی دەتوانێ سود لە جۆرەکانی وەرگرتنی مۆڵەت وەربگرێت لەڕێی دەسەڵاتی ژینگەیی لە فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەیەوە.

مادده (٦): زانیاری تایبەت بە چاودێری ژینگەیی:

پێویستە چاودێری ژینگەیی ئەم بەڵگەنامانەی خوارەوە پێشکەش بە فەرمانگەکانی ژینگە بکات:

١- کارتی نیشتیمانی .

٢- کارتی زانیاری یان پشتگیری شوێنی نیشتەجێبوون .

٣- وێنەیەک لەبڕوانامە یان پشتگیرینامەی راستێندراو .

٤- پوختەی زانیاری کەسی **(cv)** .

مادده (٧): پێناسی چاودێری ژینگەیی:

یەکەم: پێناسی تایبەت لە لایەن فەرمانگەکانی ژینگە دەدرێت بە چاودێری ژینگەیی، بەم شێوەیەی خوارەوە:

پێناسی چاودێری ژینگەیی

دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە

فەرمانگەی ژینگەی:................

ناوی چاودێری ژینگەیی:.......................

ژمارەی پێناس:.....................

ناوی پرۆژە:

ژمارەو رێکەوتی نووسراوی ڕەزامەندی پرۆژە: ....

شوێنی پرۆژە:........................

رێکەوتی بەسەرچوون: ....

دووەم: پێناسی چاودێری ژینگەیی دوای ڕەزامەندی دەسەڵاتی ژینگەیی سالانە لە رۆژی دەرچوونیەوە نوێ دەکرێتەوە، وە لەکاتی هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی چاودێری ژینگەیی پێویستە باجەکەی لێوەربگیرێتەوە.

ماددەی (٨): چاودێری ژینگەیی لە پرۆژەکان ئەم ئەرکانە دەگرێتە ئەستۆ:

١- دەبێت پابەند بێت بۆ بەدواداچوون لەجێبەجێکردنی ئەو مەرج و رێنماییانەی لە کاتی پێدانی ڕەزامەندی ژینگەیی بەخاوەن پرۆژە دەدرێت .

٢- دەبێت ڕاپۆرتی وورد و زانستی بەشێوەی وەرزی یان لەکاتی پێویستدا ئاراستەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بکات .

٣- پابەندبێت بەو ئەرکانەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی لە دەرەوەی پرۆژە پێی دەسپێرێت.

٤- لەکاتی سەردانیکردنی لیژنەی پشکنین و چاودێری فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە، پێویستە چاودێری ژینگەیی زانیاری تەواو لەسەر پابەندبوونی خاوەن پرۆژە بە یاساو رێنماییە ژینگەییەکان بخاتە بەردەستیان.

٥- چاودێری ژینگەیی پێویستە گشت بەراییەکانی ڕەزامەندی ژینگەیی پرۆژەی لەبەردەستبێ بەتایبەت ڕاپۆرتی (EIA) و بیکاتە بنەمای کاری چاودێرییەکەی.

٦- لەکاتی پێدانی مۆڵەت بەچاودێری ژینگەیی لەسەر هەر پرۆژەیەک، پێویستە لەلایەن چاودێرانی ژینگەیی لەسەر پرۆژەکانی دیکە ئەم ئەرکە بەشێوەی کاتی تا گەڕانەوەی لە ئەستۆ بگیرێت، وە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە بەشێوەیەکی دادگەرانە ڕێکبخرێت.

ماددە (٩): هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی چاودێری ژینگەیی لەم حاڵەتانەی خوارەوە دەبێت لە لایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە:-

أ- لەسەر داوای چاودێری ژینگەیی، یا بەهۆی نەخۆشی نەتوانێ کارەکەی ڕاپەڕێنێت .

ب- کەمتەرخەمی بنوێنێ لە ئەرکەکانی وێڕای ئاگادارکردنەوە لەسەری بەردەوامبێت.

ج- بە ئەنقەست زانیاری و ڕاپۆرتی ناڕاست بدات بە فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی یا تاوانێک ئەنجامبدات.

د- بەهۆی گواستنەوەی شوێنی نیشتەجێبوونی یان هەڵوەشاندنەوە یان لەکارکەوتنی پرۆژە.

هـ- ئەگەر هاتوو دابڕا لە ئەرکەکانی بێ بوونی مۆڵەت و ئاگادارکردنەوەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی، بەبێ هۆکاری باوەڕپێکراو بۆ ماوەی (٧) ڕۆژ لەسەر یەک.

ماددە (١٠): ئەو پرۆژانەی کە پێویستە چاودێری ژینگەییان لەسەر دابندرێت:

یەکەم: دانانی چاودێری ژینگەیی بۆ هەموو پرۆژەکانی پۆلێنی (أ ، ب) وە پرۆژەکانی پۆلێنی (ج) کە پێویستیان بە ئامادەکردنی ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنی کاریگەریی ژینگەیی و دانانی یەکەی چارەسەری ئاوەڕۆ هەیە .

دووەم: دەسەڵاتی ژینگەیی دوای هەڵسەنگاندنی کاریگەری ژینگەیی بۆ پرۆژەکەو بەپێی پێویستی دەکرێ زیاتر لە چاودێرێکی ژینگەیی لەسەر پرۆژەیەک دابنێت.

سێیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی دوای هەڵسەنگاندنی کاریگەری ژینگەیی بۆ پرۆژەکەو بەپێی پێویستی یان ماوەی کارکردنی پرۆژەکە دەکرێ یەک چاودێری ژینگەیی بۆ چەند پرۆژەیەک دابنێت .

حوكمه كۆتاييەكان

مادده (١١):

يەكەم: ئەنجامدانی گرێبەست لەگەڵ چاودێرانی ژینگەیی لەلایەن بەڕێوەبەری فەرمانگەی ژینگە لە پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆكان پیادە دەكرێت.

دووەم: پێویستە دەوامی چاودێر لەكاتی دەوامی ئاسایی فەرمانگەكانی میری بێت، كە لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە دیاری دەكرێت و ڕیكدەخرێت، وە لەحاڵەتی پێویستدا كاتی دەوامی چاودێری ژینگەیی لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە گۆڕانكاری تێدادەكرێت بەپێی پێویستی و كاتی كاركردنی پڕۆژە.

سێیەم: چاودێری ژینگەیی لە كاتی ویستی وازهێنانی لە كارەكەی وەكو چاودێری ژینگەیی دەبێت بە یاداشتێك فەرمانگەی ژینگەی سنورەكەی لێ ئاگادار بكاتەوە بەمەبەستی گرتنەبەری ڕێكار لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەكەی بۆ دانانی جێگرەوەی.

چوارەم: چاودێری ژینگەیی پەیوەستە بە فەرمانگەی ژینگەی سنورەكەی لە ڕووی كارگێڕی و هونەرییەوە .

پێنجەم: ڕێكاری دیاریكردن و دانانی چاودێرانی ژینگەیی لەڕێی لیژنەیەكی شارەزاو پسپۆڕی فەرمانگەی ژینگەی سنورەكە بە دیدار و سیستەمی خاڵبەندی و بەشداربوون لەخول دەبێت دوای پەسندكردنی لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەیی.

شەشەم: لیژنەی پشكنین و چاودێری پڕۆژەكان لە فەرمانگەكانی ژینگە لە پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆكان بەرپرسن لە چاودێری و بەدواداچوونی كاروباری چاودێرانی ژینگەیی لەسەر پڕۆژەكان.

حەوتەم: پێویستە چاودێری ژینگەیی لەگەڵ دەستبەكاركردن و (بەرهەمهێنانی) پڕۆژە دەستبەكاربێت، ئەگەر دوای تێپەڕینی یەک مانگ بەسەر دەستبەكاربوون و بەرهەمهێنانی پڕۆژەكە بەهۆی كەمتەرخەمی خاوەن پڕۆژە و بێ بوونی پاساوی باوەڕپێكراو، خاوەن پڕۆژە پابەند نەبوو بە كاركردنی چاودێری ژینگەیی ئەوا دەسەڵاتی ژینگەیی هەڵدەستێت بە سزادانی خاوەن پڕۆژەكە، بە بڕی (٨،٠٠٠،٠٠٠) هەشت ملیۆن دینار بۆ هەر ساڵێک.

هەشتەم: دوای وەرگرتنی بەڵێننامە و ئەنجامدانی گرێبەست و دەركردنی فەرمانی كارگێڕی بە دیاریكردن و دانانی چاودێری ژینگەیی لەسەر پڕۆژەكە، بە نوسراوی فەرمی لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەكە خاوەن پڕۆژە ئاگاداردەكرێتەوە بۆ مەبەستی هاوكاری و ئاسانكاری بۆ چاودێری ژینگەیی لە جێبەجێكردنی ئەركی چاودێری ژینگەیی.

نۆیەم: پێویستە هەموو پڕۆژەیەک كە ڕەزامەندی ژینگەیی هەیە بەپێی ماددەی (١٠)ی ئەم ڕێنماییە، لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەیی چاودێری ژینگەیی بۆ دابندرێت.

دەیەم: ئەگەر چاودێرێکی ژینگەیی بۆ چاودێری زیاتر لە پرۆژەیەک دیاریکرا، بەشێوەیەکی دادگەرانە لەنێوان پرۆژەکان مووچەکەی بۆ دیاری دەکرێت بەمەرجێک نابێ لە بڕی (٥٠٠،٠٠٠) پێنج سەد هەزار دینار کەمتر بێت.

یانزدەیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی بەپێی پێویستی پاراستنی ژینگەو پاساوی باوەڕپێکراو بڕیاردەدات لە سەر بەردەوام بوون یان پچڕاندنی کاری چاودێری ژینگەیی لە ماوەی لەکار وەستانی پڕۆژەکە .

دوانزدەیەم: فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە دەکرێت ڕاپۆرتەکانی چاودێرانی ژینگەیی و لیژنەی پشکنین و چاودێری بکاتە بنەمای کارکردنی و گرتنەبەری ڕێکارەکان.

سیانزدەیەم: دەکرێت شوێنی سەرەکی دەوامی چاودێری ژینگەیی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بێت یاخود هەر شوێنێکی دیکە ، کە بەپێی پێویستی لە لایەن دەسەڵاتی ژینگەیی دیاری دەکرێت.

چواردەیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی بۆی هەیە بەبێ گەڕانەوە بۆ خاوەن پرۆژە یاخود چاودێری ژینگەیی شوێنی کاری چاودێرانی ژینگەیی بگۆڕێت لە نێوان پرۆژەکاندا.

پانزدەیەم: لە حاڵەتی دانان یان گۆڕینی چاودێری ژینگەیی بەپێی یاسا و ڕێنماییەکان، ئەگەر خاوەن پرۆژە یان چاودێری ژینگەیی لەدەرەوەی ئەم ڕێنماییە مامەڵەیان لەگەڵ کرا ، بۆیان هەیە بەیاداشتێک سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە ئاگاداربکەنەوەو تیایدا داواکاری خۆیان بخەنەڕوو.

شانزدەیەم: سەرپێچیکاری ئەم ڕێنماییە ڕێکاری یاسایی بەرامبەر دەگیرێتەبەر.

مادده (١٢):

کار بەهیچ ڕێنماییەک ناکرێت پێچەوانەی ئەم ڕێنماییە بێت.

مادده (١٣):

ڕێنمایی تایبەت بە چاودێری ژینگەیی بۆ پرۆژەکان ژمارە (١) ی ساڵی ٢٠٢٢ هەڵدەوەشێتەوە لە ڕێکەوتی کارپێکردنی ئەم ڕێنماییە پاش بڵاوبوونەوەی لە وەقایعی کوردستان.

مادده (١٤):

ئەم ڕێنماییە دوای (١٠) ڕۆژ لە بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی وەقایعی کوردستان کاری پێدەکرێت .

هۆکارەکانی دەرچواندنی ئەم ڕێنماییە:

بە مەبەستی پارێزگاری کردن لە ژینگەی هەرێم و پاراستنی لە هەر جۆرە پیسبوونێک لە ئەنجامی چالاکی پرۆژەکان و زیاتر ئاشنابوون و پابەندی خاوەن پرۆژەکان بە مەرج و ڕێنماییە ژینگەییەکان و وەگەڕخستن و بەرجەستەکردنی توانا زانستییەکان لە بواری ژینگەدا و فراوان و کاراکردنی زیاتری چاودێری ژینگەیی لە هەرێمی کوردستان.

ئەندازیار عبدالرحمن صدیق

سەرۆکی دەستە